

Riigikogu otsuse „Kaitseväe kasutamise tähtaja pikendamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Euroopa Liidu sõjalise abistamise missioonil Mosambiigis“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni kolme kaitseväelasega Euroopa Liidu (EL) sõjalise abistamise missioonile Mosambiigis. Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Karl Urmas Sule (karlurmas.sule@kaitseministeerium.ee).

EUMAM Mozambique

Cabo Delgados algas 2017. aastal kriis, kui sotsiaal-majanduslikest probleemidest kasu lõikavad äärmusislamistlikud terrorirühmitused, kuhu kuuluvad kohalikud ja Islamiriigi (edaspidi *ISIS*) välisvõitlejad, võtsid oma kontrolli alla osa provintsi territooriumist.

Euroopa Liidu Nõukogu lõi 12. juuli 2021 otsusega 2021/1143/ÜVJP väljaõppemissiooni EUTM Mozambique (European Union Training Mission in Mozambique). Otsuse tegemisel lähtuti Mosambiigi Vabariigi presidendi 3. juunil 2021 esitatud palvest aitamaks riigil toime tulla Mosambiigi põhjaosas Cabo Delgado provintsis lahvatanud kriisiga. EUTM Mozambique'i eesmärk oli toetada Mosambiigi relvajõudude sõjalise võime arendamist, et nad suudaksid iseseisvalt võidelda Cabo Delgado provintsis terroristlike rühmituste vastu. Selle saavutamiseks keskenduti Mosambiigi relvajõudude väljaõppele ning relvajõudude nõustamisele kõikidel tasanditel (väljaõpe inimõiguste alal ning rahvusvahelise humanitaarõiguse, tsiviilisikute kaitse ja õigusriigi põhimõtete austamise kohta).

Missioon käivitati 15.10.2021 Euroopa Nõukogu otsusega 2021/1818, väljaõppetegevusega alustati novembris ja 2024. aasta märtsiks täideti missiooni esialgsed eesmärgid – anti väljaõpe 11 Mosambiigi relvajõudude kiirreageerimisüksusele. Kuivõrd operatsiooni esialgsed eesmärgid täideti 2024. aasta septembriks, kohandati operatsiooni mandaat väljaõppemissioonist sõjalise abistamise missiooniks (European Union Military Assistance Mission – EUMAM). Uuendatud mandaat näeb ette riigi relvajõudude nõustamist väljaõppetsükli korraldamisel ja jätkusuutlikkuse tagamisel. Sõjalise abistamise missioon tegutseb väljaõppemissiooniga võrreldes väiksema isikkoosseisuga ja keskendub varasemast enam strateegilise taseme nõustamisele, et saavutada sihtriigis iseseisev kiirreageerimisüksuste väljaõppe võimekus. Euroopa Liidu liikmesriigid teevad operatsiooni tegevuse üle poliitilist kontrolli ning annavad strateegilisi suuniseid Euroopa Liidu poliitika- ja julgeolekukomitee (Political and Security Committee – PSC) kaudu.

Viimastel aastatel on julgeolekuolukord Cabo Delgados lisaks Euroopa Liidu väljaõppemissiooni tegevusele paranenud tänu Rwanda ja Lõuna-Aafrika Arenguühenduse (Southern African Development Community – SADC) vägede kohalolule, kuid rünnakud tsiviilisikute ning Mosambiigi relvajõudude (Forças Armadas de Defesa de Moçambique – FADM) vastu on endiselt sagedased. Tulenevalt Mosambiigi valitsuse palvest ja lähtudes jätkuvast ebastabiilsest olukorrast

riigi põhjaosas ei ole ette näha Euroopa Liidu panustamise vähendamise vajalikkust. Missioonist võtab osa 12 riiki, lisaks Eestile ka Portugal, Soome, Prantsusmaa, Itaalia, Rumeenia jt. Missiooni juhtriik on Portugal, kelle jaoks on Mosambiigis toimuv kõrge poliitilise tähtsusega. Missiooni praegune ülem on kommandoor César Manuel Pires Correia.

Eesti panus

EUMAM Mozambique'is osalemine on Eestile oluline, demonstreerides sisulist panustamist 2022. aasta märtsis vastu võetud Euroopa Liidu strateegilises kompassis heakskiidetud eesmärkide täitmisesse, kus kriisiohjel on oluline roll. Lisaks on Eestile oluline arendada koostööd Euroopa Liidu lõunatiiva strateegiliste liitlastega. Antud operatsioonile panustamine on oluliselt tihendanud Eesti suhteid operatsiooni juhtriigi Portugaliga, mille poliitiline tasand on korduvalt tänapäeval Eestit panuse eest neile olulisse operatsiooni. Omalt on Portugal panustanud aktiivselt Balti riikide õhuturbemissioonile Ämarist, ka käesoleval aastal toimub Portugali hävitajate rotatsioon Ämarisse. Varasemalt on Portugal panustanud Balti õhuturbesse Šiauliaist kuuel korral.

Eesti mehitab 2025. aasta septembrist operatsioonil ametikohta operatsioonide juhtimise erialal. Ametikoht annab Kaitseväge nooremohvitseridele võimaluse kogemuse omandamiseks operatsioonide taktikalises juhtimises ning olukorrateadlikkuse tagamises. Varasemalt on Eesti operatsioonil mehitanud õiguspärase ametikohta. 2027. aastal plaanib Eesti jätkata panustamist ühe kaitsevälasega, mandaati taotleme kuni kolme kaitsevälasega panustamiseks.

Õiguslik alus

Riigisiseses õiguses on osaluse õiguslik alus kriisiolukorra ja riigikaitse seaduse § 139 punkt 2, kuivõrd tegemist on ÜRO põhikirja VI ja VII peatükis sätestatu alusel rahu ja julgeoleku säilitamise või taastamise eesmärgil korraldatava sõjalise operatsiooni või rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete ja normidega kooskõlas oleva muu sõjalise operatsiooniga. Tulenevalt kriisiolukorra ja riigikaitse seaduse § 141 lõikest 1 otsustab Riigikogu Kaitseväge kasutamise rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil eraldi otsusega.

Mosambiigi ja EL-i vahel on 2024. aasta augustis sõlmitud missiooni staatuse kokkulepe kooskõlas Euroopa Liidu lepingu artikliga 37 ja Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 218, et tagada EUMAM Mozambique'i isikkoosseisu (sealhulgas Eesti lähetatavate kaitsevälaste) privileegid, immuuniteet ning lisagarantiid.

Panustamisega seotud kulud

2027. aastal on missioonil osalemisega seotud Kaitseväge tegevuskulude maht hinnanguliselt 38 681 eurot (käibemaksuta), mis kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest.

Eelnõu koostöölastamine

Vabariigi Valitsuse istungile esitatav eelnõu on koostöölastatud Justiits- ja Digiministeeriumi, Välisministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga ning arvamuse on avaldanud Kaitseväge.